

Barcelona vista pels viatgers del segle XVIII

per Montserrat GALERA i MONEGAL

*Al Dr. Salvador Llobet i Reverter,
l'any de la culminació de la seva carrera acadèmica.*

L'objectiu d'aquest treball és estudiar un període de la ciutat de Barcelona a través d'un tipus de literatura molt concreta: la literatura que sortí de la ploma dels viatgers. Aquest període correspondrà al segle XVIII i per mitjà de les descripcions i de les il·lustracions d'aquests personatges s'intentarà arribar a unes conclusions que permetin de tenir una sèrie de coneixements que altres fons documentals i d'informació no proporcionen.

Per dur a terme aquesta tasca s'ha fet una tria de viatgers de diferents nacionalitats (1 italià, 1 francès, 5 anglesos, 1 castellà, i 1 català). En total, doncs, 9 viatgers tots ells pertanyents al segle XVIII.

La literatura sobre viatgers és molt abundant. Consultant els treballs de Farinelli, que cito a la bibliografia del final, es pot pensar que una selecció de 9 viatgers dins de l'amplíssima documentació que durant el segle XVIII es produí sobre aquest tema és cosa agosarada. Possiblement. He intentat de donar una imatge d'aquests tipus de personatges: de les seves incursions per Catalunya. Crec que aquests són els més característics, els més ben documentats i que tots ells s'hi van prendre prou d'interès com per ésser citats i estudiats a fons. I que els que no he pogut citar no haguessin afegit gaire res més a la informació general.

INTRODUCCIÓ HISTÒRICA DELS VIATGERS I DELS VIATGES

La figura del viatger és tan antiga com la mateixa Història. En els primitius textos —i gràcies al coneixement que tenim de la mena de vida i dels costums de les comunitats dels primers anys— és ben patent la inquietud de l'home per traslladar-se d'un lloc a l'altre sigui per conèixer terres diferents a les pròpies, sigui per finalitats de tipus comercials. La figura d'Homer i la dels personatges que ell creà responen a aquesta ideologia. El propi Homer a part d'ésser un gran escriptor, havia d'ésser també un gran viatger, un profund coneixedor de la mar Mediterrània.

Més endavant el poble grec és ben famós entre d'altres coses com a poble navegant i els seus periples permeteren de descobrir gran part de terres que entre sí s'ignoraven. Voldria citar només l'exemple de Piteas, el navegant grec nascut a Marsella (Marsella era una colònia grega com Empúries) que sortí d'aquest punt de la costa francesa i arribà a les Illes Britàniques desconegudes fins aleshores. És també prou coneguda la capacitat de pobles navegants dels fenicis i dels romans.

Arribant a l'Edat Mitjana apareixen una sèrie de motivacions que induïen al poble a viatjar, tot i que les condicions eren molt precàries. Des del segle VI al segle XV una mentalitat de caràcter religiós, de lluita contra l'infidel sarraí, portà a la gent a enrolar-se a les peregrinacions. Són particularment conegudes les que tenien com a final de camí Santiago de Compostela, lloc on segons la tradició es guardava el cos de Sant Jaume. Altres motivacions podien ésser les missions diplomàtiques, eclesiàstiques, l'afany d'aventures, l'esperit de curiositat.

Ja a partir del segle XV un nou motiu donà un tipus nou de viatger: es tracta del personatge que anava amb els exèrcits assetjadors. És sabut que Europa des del segle XV fou un infern de lluites entre les diferents nacions i que els setges eren constants. Com a exemple podria citar el cas de Barcelona, que entre 1641 i 1714 sofrí 7 setges diferents, un promig d'un cada deu anys. D'entre els soldats i els oficials sovint algun aprofitava la seva estada a terres desconegudes per escriure més endavant les seves pròpies impressions.

Són molts els manuscrits d'aquest tipus que estan custodiats a les seccions de manuscrits de totes les grans biblioteques i arxius, i que en la gran majoria de casos han quedat inèdits.

És a partir del segle XVIII que es produeix un grau d'«intel·lectualització» en la persona del viatger. Després del racionalisme de Descartes durant el segle XVII i del positivisme (iniciat per Francis Bacon a finals del XVI i continuat durant el XVII, si bé fins a August Comte a finals del segle XVIII no quedà definitivament establert) el nou moviment del Despotisme Il·lustrat s'introdueix i es fixa a Europa des de la segona meitat del XVIII. Aquest nou corrent creà un clima, una consciència de voler aprendre coses, d'ampliar coneixements, de donar valor a la cultura. És en aquest moment que té lloc la fundació de diverses biblioteques, que hom remena documents vells, que els arxius són escorcollats.

La curiositat científica era patrimoni de tots. Tot això fou de gran profit per als historiadors dels segles XIX i XX. Però, quin paper juguen els viatgers en aquest tipus de societat? Evidentment molt important. Responien a un tipus d'individu culte, de ploma fàcil, econòmicament ben dotat, amb afany d'aventures, molt sovint agosarat. Les seves dotes personals els permetien de recórrer altres països purament per raons de facilitar després informació als seus conciutadans (si bé hi hagué viatgers amb finalitats polítiques). Els llibres que escrivien tenien molt de públic, només cal donar una ullada a les fitxes de bibliografia al final del treball i s'observarà la gran quantitat d'edicions de la mateixa obra i de traduccions a altres idiomes que es feren. Els viatgers eren considerats uns éssers privilegiats, quasi com herois. La prosa que usen és ben característica; sovint en forma de cartes dirigides a un gran senyor normalment no indentificat. Però la forma epistolar és emprada només a nivell d'encapçalament i d'acabament de capítol; la prosa és únicament narrativa i amb un nivell de detalls impropis d'una carta en el sentit que com a tal ho entenem avui en dia. Els viatgers quan anaven a visitar un país ho feien normalment amb un clixé prefabricat. En primer lloc s'havien ja llegit els llibres que anteriorment s'havien publicat. Per tant hi ha una sèrie de coses concretes que es van repetint invariablement en cada cas i que corresponen normalment a la realitat. També hi ha una part d'idees fantasioses, sorprenents, que cal anar espurgant a l'hora de donar-les-hi un valor històric. I finalment hi ha un tipus d'informació personal, un matís que el viatger com a bon observador que és ha copsat i que sumades totes plegades permeten de conèixer una sèrie de detalls que possiblement haurien passat desa-

percebuts a través d'un altre tipus de documentació. En conjunt les condicions històriques i culturals del segle XVIII fan que aquest període, especialment la segona meitat, sigui considerat el segle d'or dels viatgers. A partir de 1850 aproximadament, l'aparició del ferrocarril fa que variïn les coordenades que fins a aquest moment havien configurat la personalitat curiosa i característica dels viatgers.

La Península Ibèrica fou un dels punts d'Europa més coneguts pels viatgers, junt amb Itàlia i França. L'itinerari que seguien era quasi sempre el mateix: venien de França, entraven per La Jonquera, passaven per Girona i arribaven a Barcelona. D'ací sortint pel Baix Llobregat es dirigien cap a Tarragona i València o cap a Lleida i Madrid.

Ribbans al seu llibre *Catalunya i València vistes pels viatgers anglesos del segle XVIII* diu que a Anglaterra es publicaren 20 llibres sobre Espanya durant el segle XVIII, dels quals 10 parlen de Catalunya, València o Balears.

A continuació i per ordre cronològic posem una sèrie de relacions de viatges duts a terme pels viatgers de diferents nacionalitats a través del territori català donant fe del seu pas per Barcelona.

L'esquema d'aquesta part del treball és el següent:

- 1) data del viatge
- 2) fitxa bibliogràfica del llibre
- 3) notícies sobre l'autor i comentari bibliogràfic del llibre
- 4) tria de textos referents a Barcelona
- 5) comentari crític final.

En el cas que en el llibre hi figuri un plànol o vista de Barcelona es reproduirà. Aquesta il·lustració tindrà un petit comentari individual.

1729-1730

Silhouette, Etienne de: *Vogaye de France, d'Espagne, de Portugal et d'Italie du 22 avril 1729 au 2 février 1730*. París, 1770, Vols. I-II.

L'obra est dividida en quatre toms, relligats en dos volums. Està dedicada al ministre i secretari d'Estat francès Monsenyor Chauvelin.

L'autor (Llemotges 1709-1767), d'extracció familiar molt modesta, va tenir ja des de petit una gran afeció a l'estudi i aconseguí parlar i dominar diverses llengües. Tingué càrrecs polítics importants a la cort francesa. Li fou encomanada la tasca de delimitar les fronteres franco-britàniques al territori canadenc de l'Arcàdia.

El viatge a Espanya sembla que el va fer a finals de 1729 i començament de 1730.

Passant a la tria de les seves opinions sobre Barcelona, destacaria les següents:

«Barcelona és una de les més riques i de les més belles ciutats d'Espanya».

«Els carrers són nets, cosa no massa freqüent a Espanya».

«La muralla que està arrenclerada arran de mar forma com una avinguda: en aquest lloc i un altre, a la part interior de la ciutat, que anomenen la Rambla, és on la gent es passeja».

«He observat que la majoria de la gent considera el port profund i segur: és, precisament, tot el contrari... està exposat al vent del Sud que és el més tempestuós».

«Les fortificacions de Barcelona mereixen una descripció especial, és no solament una ciutat comercial, sinó també una ciutat de guerra, famosa per les seves *sublevacions* i pels setges que ha sofert».

«Barcelona pot ésser comparada en relació a Espanya com París en relació a França».

La versió d'un viatger francès, a Barcelona, exactament quinze anys després de la desfeta de l'onze de Setembre de 1714, reflecteix encara una impressió de contínues guerres de les quals encara se'n patien les conseqüències. Tot i això Silhouette troba adjectius afalagadors per a l'aspecte exterior de Barcelona. El detall de la netedat dels carrers, es repeteix, com s'anirà veient, en quasi totes les descripcions posteriors.

1755

Caimo, Norberto: *Lettere d'un vago italiano ad un suo amico*. Lucca-Pittburgo, 1759-1767, vols. I-IV.

El viatge d'aquest personatge a mig segle XVIII, tingué lloc per Espanya i per altres països d'Europa, L'estada a Espanya està descrita en els volums I, II i part del III i la part corresponent a Catalunya concretament, en el vol. I. El llibre, abreviat, fou traduït al francès, a l'alemany i al polonès.

Tal com el seu títol indica està escrit en forma epistolar, si bé la seva prosa abandona ben aviat l'estil d'una carta per convertir-se en una descripció exclusivament narrativa.

Heus-ne ací alguns fragments:

«Els carrers són amples, rectes i pavimentats amb pedres molt grosses.»

«No hi ha ací aquesta brutícia que diuen es troba sempre en moltes ciutats d'Espanya, ni aquesta deixadesa, aquesta mandra que s'atribueix als espanyols.»

«No he vist de cap de les maneres aquella grolleria que correntment s'atribueix als catalans.»

«... he anat a veure la nova ciutat de Barcelona que va augmentant de dia en dia... Em va sorprendre de trobar-hi edificis tan alegres. És verdaderament molt agradable trobar totes aquestes cases tan ben arreglades, pintades de diferents colors, i els carrers tan ben distribuïts, amples i tirats a cordill. Al mig de la ciutat hi ha una església... d'un estil italià... la ciutat està construïda arran de mar per a la comoditat dels mariners, i dels treballs referents a la Marina... És... un monument gloriós per als habitants de Barcelona...»

Aquesta acurada descripció del nou barri de la Barceloneta és realment precisa i exacta. Cal pensar que quan el viatger va anar a fer aquesta visita, les obres estaven tot just iniciades. Feia només dos anys (1753) que l'enginyer Zermeno havia traçat els plànols d'aquest primer eixampla de Barcelona. Però és ben evident que les principals característiques i la funcionalitat del nou barri no havien passat desapercebudes a aquest bon observador.

1771

Marshall, Joseph: *Travels through France and Spain in the Years 1770 and 1771*. London, 1776.

Es tracta del vol IV d'una obra en 4 volums en els quals el viatger anglès Marshall descriu les seves impressions personals i les seves experiències per la major part de països d'Europa.

Escrivint sobre Barcelona, Marshall diu: «No hi ha res com aquesta ciutat per respondre als que diuen que a Espanya hi ha ociositat per tot arreu».

En realitat el viatge a Espanya fou molt curt (10 abril-17 abril 1771) es limità a Catalunya, València i una petita part d'Aragó.

Ribbans en la seva obra: *Catalunya i València vistes pels viatgers anglesos del segle XVIIIe*, 1955, escriu que Marshall comet l'error de considerar Catalunya com a representativa de tot Espanya.

Possiblement aquesta curta i escassa descripció del territori espanyol està afectada per ésser feta al final d'un llarg viatge que havia començat l'any 1768.

1775

Thicknesse, Philips: *A year's journey through France and part of Spain*. Bath, R. Cruttwell, 1777, vols, I-II.

El viatge del britànic Thicknesse durà des del 20 de juny de 1775 al 24 de novembre de 1776. A finals de 1775 passà per Catalunya.

L'obra està escrita en forma epistolar. Les primeres cartes estan datades a Calais, ciutat en què dona també per acabat el seu recorregut. L'edició està subvencionada per subscripció. Els noms dels subscriptors consten per ordre alfabètic al començament de cada volum.

Thicknesse dedica a Barcelona les pàgines 133-166 del vol. I. D'aquesta descripció destacaria el següent fragment: «Catalunya és indubtablement la més cultivada, rica i industrialitzada província de tot Espanya, i el rei que «has the sun for his hat» no té altre lloc com Catalunya per sentir-se realment enorgullit.»

El viatger quedà francament impressionat del monestir de Montserrat, al qual dedica les pàgines 167-257 del vol. I (cartes XX a XXX). En el pròleg del vol I escriu: «Quan jo vaig tenir la primera idea de publicar aquestes cartes vaig pensar que entre els meus amics aconseguiria suficients diners per a pagar l'edició d'una descripció de Montserrat, i d'aquesta manera fer conèixer als meus conciutadans, una de les meravelles més singulars de la natura...»

La descripció és doncs àmplia i detallada, amb la llegenda de Fra Gari com a fons. Les úniques làmines d'aquest volum, tres, corresponen a escenes de la vida d'aquest ermità.

1775-1776

Swinburne, Henry: *Picturesque tour through Spain*. London, 1810.

L'autor (1725-1803), fill d'aristòcrates anglesos, fou educat a França. Fou un home molt culte. L'any 1775 va viure uns mesos a Barcelona, aprenent a parlar el català. En aquest cas, per primera vegada, es reproduïx una vista de Barcelona, dibuixada pel mateix viatger. A partir d'aquest moment, les descripcions dels viatgers poden anar acompanyades de la corresponent vista de la ciutat o bé d'un plànol.

Swinburne va publicar la versió del seu viatge per Espanya amb el títol de *Travels through Spain in the years 1775 and 1776*, London, 1777. En aquest llibre no hi ha inclòs el dibuix de Barcelona; és gairebé tot text. La publicació dels dibuixos de ciutats està inclosa dins d'una altra obra posterior titu-

lada *Picturesque tour through Spain*, London, 1810. Aquesta obra veié una segona edició l'any 1823.

D'entre els paràgrafs que Swinburne escriu sobre Catalunya i Barcelona en destacaria aquests:

«És curiosa la manera que tenen de beure, en aquest país. Ambs el braç ben estirat, alcen una ampolla de vidre, de cul ample, i el vi passa pel llarg galet i cau un rajolí sobre la llengua. Pel que veig, llur destressa en aquest exercici prové de la pràctica constant, car els catalans beuen sovint i beuen molt; però fins ara no n'he vist cap d'embriac» (pàg. 7-8).

Respecte al caràcter dels catalans l'autor escriu:

«L'esperit violent dels catalans i llur entusiasme apassionat per la llibertat han fet que aquest país hagi estat sovint teatre de guerres civils i de vessaments de sang; aquí hi ha hagut major nombre d'insurreccions que enlloc més d'Europa». I a continuació una relació dels fets històrics de Catalunya des de l'època de Joan II fins a 1714 (pàg. 13).

A la pàgina 61 hi llegim: «Catalunya és muntanyosa en quasi tota la seva extensió, i aquesta configuració del país sembla haver influït molt en el caràcter dels habitants, que són una raça robusta, activa i industriosa, de mitjana estatura, pell bruna i trets vigorosos; llurs membres són ben formats i, per educació i pràctica, estan acostumats a grans fatigues. De coixos i de deformes, se'n troben ben pocs a Catalunya. Els «mossos» o muleters estan avesats a llargues caminades; n'hi ha que han anat o tornat de Barcelona a Madrid en nou dies, o sia sis-centes milles per carretera».

Cal fer constar que aquestes traduccions són de Ribbans i publicades a la seva obra ja esmentada i citada a la bibliografia del final del treball.

L'obra de Swinburne facilita una informació molt diversa: trets del caràcter del catalans, costums, indumentària, teatre, etc. Segons Ribbans, Swinburne escriví la descripció sobre Catalunya més interessant de les escrites pels viatgers anglesos del tercer terç del segle XVIII.

Barcelone (from the land side)

→

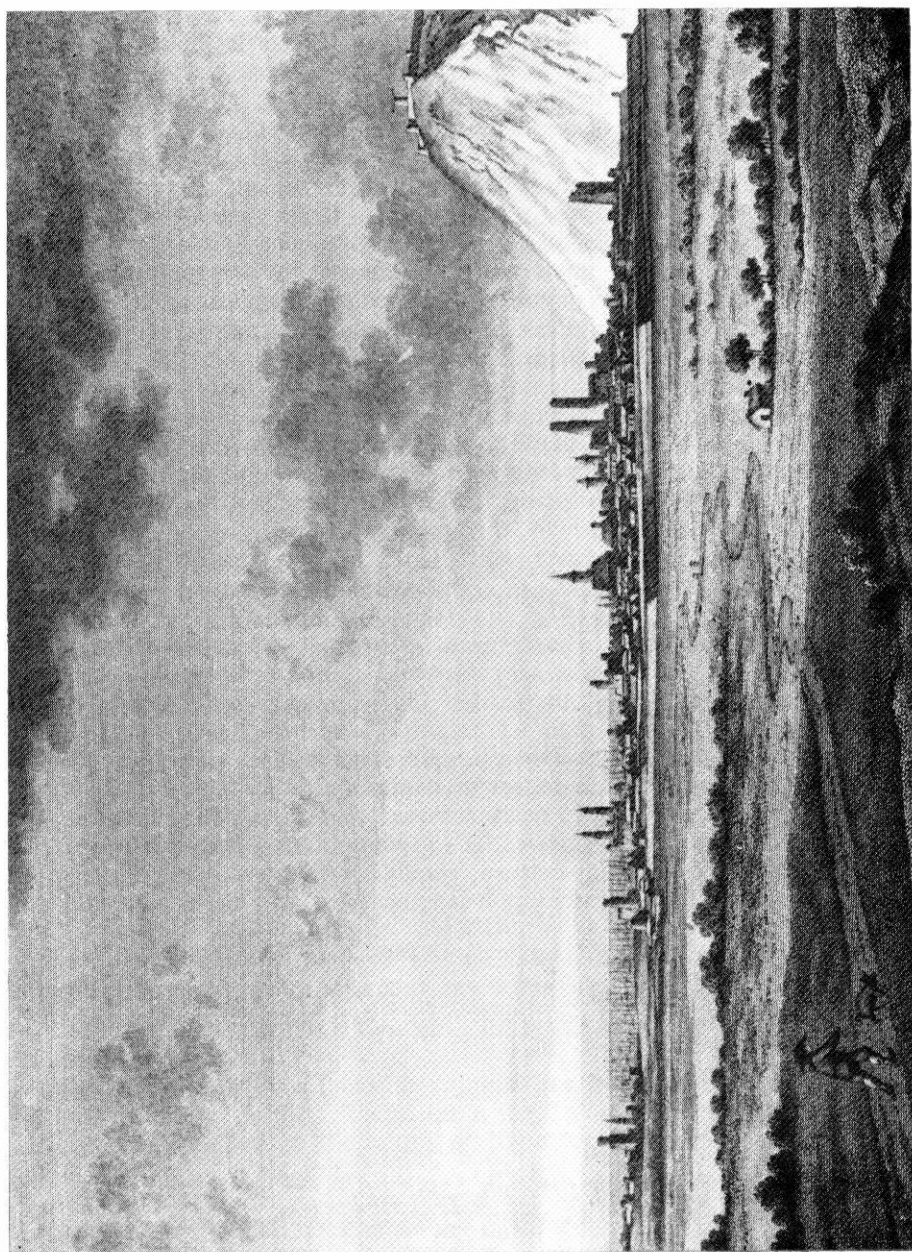
Vista de Barcelona dibuixada pel viatger anglès.

Henry Swinburne l'any 1775-1776 en què féu un recorregut per Espanya. Està presa des de la banda del Besòs, camí des del qual Swinburne va entrar a Barcelona. L'autor comenta que la campanya és rica pels voltants del riu, si bé els camins estan en tan mal estat que fins i tot arriben a ésser perillosos i aquesta circumstància els priva de disfrutar dels panorames altament bonics que l'envolten.

Respecte a l'interior de la ciutat, troba que els carrers són estrets (coincidència comú en tots els viatgers), però ben pavimentats. Pel centre dels carrers hi passa un conducte pel que circulen les aigües de pluja i aigües brutes (que anaven a parar al mar).

Swinburne afirma que ell respon de la fidelitat del dibuix. Que en cap moment s'ha pres la llibertat d'afegir-hi res per donar més harmonia o bellesa al paisatge.

Però, és cert, que aquesta versió gràfica de Barcelona no és massa real. Els monuments de la ciutat són bastant imaginatius i el penya-segat de Montjuïc, excessivament exagerat; en conjunt la muntanya desproporcionada respecte a Barcelona. En la darrera edició, la de 1823, la vista de Barcelona es va tornar a dibuixar amb una altra perspectiva. Tota la ciutat està avançada cap a un primer terme. En conjunt, però, els detalls dels monuments i voltant de la ciutat són exactament els mateixos. Com a única diferència hi ha la substitució del pagès del primer terme per un grup més nombrós de personatges.

Zamora, Francisco de: *Diario de los viajes hechos en Cataluña de Francisco de Zamora seguit de la resposta del corregiment de Barcelona al seu qüestionari* feta per J. A. Navarro-Mas i Marquet. A cura de Ramon Boixareu. Barcelona 1973.

L'original és un manuscrit custodiat a la Biblioteca del Palau Reial de Madrid. D'aquest original n'hi ha una còpia a la Biblioteca Nacional (Manuscrit n.º 18.409).

L'autor (1757-1812), va néixer i morir a Villanueva de la Jara (Conca). Va seguir la carrera judicial de forma molt brillant de manera que l'any 1785, als 28 anys, era nomenat «alcalde de crim» de Barcelona. Zamora gaudia de la confiança de la cort espanyola i concretament del ministre Godoy. Al mateix any de la seva arribada a Barcelona ja va posar en marxa l'enquesta (de la qual es parla més endavant) per aconseguir una informació minuciosa de tots els aspectes polítics, econòmics i culturals de la ciutat. Fins l'any 1790 estigué viatjant per Catalunya i visità tots els indrets del Principat.

Hi ha motius per afirmar que els viatges de Zamora tenien una finalitat política; sembla que actuava com a agent de Godoy, facilitant-li informació confidencial.

Al final de la seva vida, caigué en desgràcia a la cort reial i morí al seu poble, cec i sense mitjans econòmics. Era l'any 1812, en plena invasió francesa. Detall de *La Respuesta al Interrogatorio del Sr. D. Francisco de Zamora por lo concerniente al Corregimiento de Barcelona*.

- 1) Geografía
- 2) Agricultura y Historia Natural
- 3) Industrias, Oficios y fábricas
- 4) Comercio
- 5) Política
- 6) Letras y Antigüedades

Per mitjà d'una sèrie de subdivisions que corresponen a les preguntes formulades per Zamora dins de cadascun d'aquests sis apartats hi trobem una rigorosa i minuciosa descripció de Barcelona: camins, carrers, passeigs, medis de comunicació, convents, esglésies, cases particulars —senyorials, i de tipus mitjà— botigues, dades d'agricultura, ramaderia, bestiar domèstic, mines, la indústria incipient, organització política, costums populars, moneda, cultura, etc.

Aquest interrogatori fou passat l'any 1786 quan Zamora era «alcalde de crim» de Barcelona. Es tracta, sense cap mena de dubte de la descripció més acurada de la ciutat. El seu contingut no té parió amb el facilitat per qualsevol altre viatger.

1786-87

Townsend, Joseph: *A journey through Spain in the years 1786 and 1787... and remarks in passing through a part of France*. London, 1791.

L'autor en aquest cas reunia totes des condicions per ésser un viatger complet. Es tractava d'un home culte i el seu ambient familiar era econòmicament favorable. Era geòleg, metge i pertanyia a la carrera eclesiàstica.

A part del seu viatge per Espanya i part de França, conegué també altres països d'Europa. Cal destacar la seva estada a Itàlia l'any 1750, de la qual publicà immediatament un diari molt ampli i ben documentat que titulà *Journal of a tour in Italy, in 1750, with an account of an interview with the Pope*, London 1750. L'any següent (1751 per tant) se'n publicava ja la 2.ª edició. La seva condició de clergue li facilità l'accés a una sèrie de llocs i naturalment la visita papal.

Respecte a la seva estada a Barcelona, cal fer constar que hi estigué dues vegades, al començament del seu viatge i al final quan ja marxava cap a França. Aquestes descripcions estan incloses en el vol. I, pàgs. 106-186 i en el vol. III, pàgs. 319-356.

Els fragments més característics i interessants podrien ésser:

«Els carrers de Barcelona són estrets i tortuosos com els de totes les ciutats antigues. Encara es pot distingir la vella ciutat romana, situada sobre una petita prominència en el centre de l'actual, amb una de les seves portes i alguna torre» (Vol. I, pàg. 114).

«La indústria que per tot arreu apareix a Catalunya, està fortament concentrada a Barcelona. Les manufactures de seda, cotó i llana adopten les tècniques més modernes». (Vol. I pàg. 138).

«El camp als voltants de Barcelona està molt ben cultivat. Hi abunden les vinyes, figueres, oliveres, tarongers, la seda, el lli, el canem, garrofers, blat, ordi, civada, sègol, mongetes, pèsols, veces, blat de moro, mill, tota mena d'enciams, cols, col-i-flors i d'altres verdures pel servei de la cuina» (Vol. I, pàgina 168).

Els dos primers paràgrafs donen idea d'una ciutat antiga, històrica, que camina cap a la industrialització. L'opinió d'un ciutadà britànic al país del qual s'havia iniciat a finals del segle XVIII la Revolució Industrial, resulta de gran valor de cara a la nostra història econòmica ja que ens indica que a Catalunya ben aviat es posà en marxa aquest procés que s'estengué per tot Europa.

Respecte al tercer fragment cal indicar que el viatger es refereix als terrenys cultivats del delta del Llobregat. La llista abundant de diferents productes indica per una banda la riquesa agrícola d'aquesta contrada i per l'altra les bones dots d'observador i de coneixedor del camp de Joseph Townsend.

1787

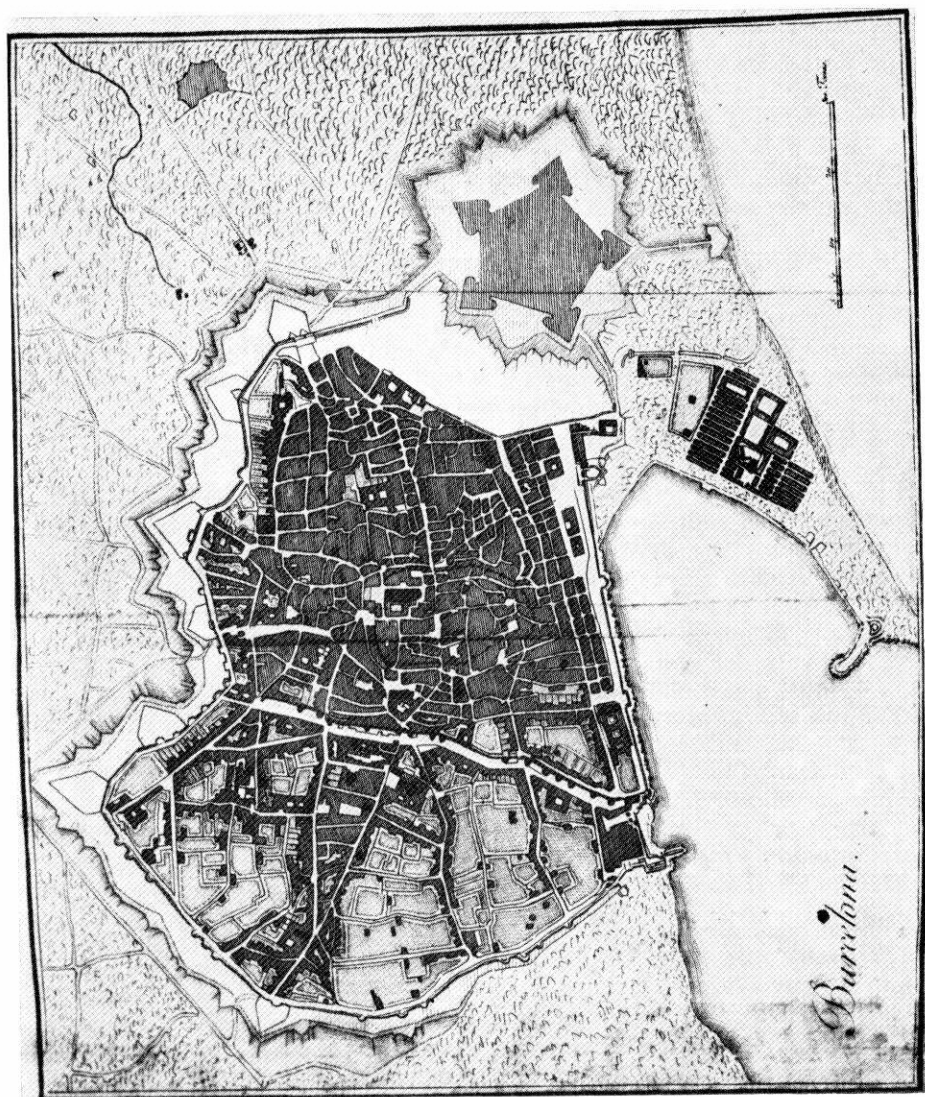
Ponz, Antonio: *Viage a España...* Madrid, Vda. de Ibarra, hijos y Cia. Vols I-XVIII, 1772-1794. El volum XIV dedicat a Catalunya.

L'autor, nat a Begís (País Valencià) l'any 1725, fou escriptor, pintor i dibuixant. La seva obra *Viage de España...* es va traduir a diversos idiomes. Morí a Madrid l'any 1792.

L'estada de Ponz ⁽¹⁾ a Barcelona tingué lloc l'any 1787. En el llibre consta que l'any anterior Zamora havia dut a terme «La exacta indagación del número de almas que tiene Barcelona en los cinco quarteles...» (aquesta «indagación» fou feta l'any 1786).

El llibre està escrit en forma epistolar i en destacaria aquests fragments: «Barcelona tiene todas las cualidades para ser una de las principales ciudades de España como lo es: fuerte, abundante, frondosa, bien situada entre dos ríos... (Vol. XIV, pàg. 5).

(1) El seu cognom correcte era Pons. L'autor, però, va castellanitzar-lo.

«... el expresado Sr. Ministro (referint-se a Zamora) ha hecho (averiguación) de que en los años de 1784 y 1785 se han construido en esta ciudad ciento veinte y cinco casas, quarenta y siete de ellas de tres pisos, setenta y quatro de dos, y las quatro restantes de uno...» (Vol. XIV, pàg. 8).

«...gran número de iglesias que hay en Barcelona... pero aquí, como en las demás partes del Reyno... no han faltado Churiguerras que han emporcado quanto ha caído en sus manos» (Vol. XIV, pàg. 12).

Referint-se a la indústria de les indians: «Desde la última paz con Inglaterra, ha crecido notablemente, y no sé si será cierto que el número de estas fábricas se acerca a ciento cincuenta como me han dicho. Fuera de Barcelona se han establecido en varios pueblos del Principado como son Vique, Manresa, Mataró, Reus, Igualada, Olot, etc.»

La qualitat de l'obra de Ponz podria quedar reflectida en una frase que li dedicà Menéndez y Pelayo: «... el viaje de Ponz es más que un libro: es una fecha en la historia de nuestra cultura» (*Historia de las ideas estéticas de España*, Vol. III, 1947).

1787

Young, Arthur: *Travels during the years 1787, 1788 and 1789 undertaken particularly with a view of ascertaining the cultivation, wealth, resources and national prosperity of the kingdom of France, to which is added the register of a taurin Spain*. Bury St. Edmunds, 1792, Vols. I-II.

De la part de Catalunya n'hi ha una traducció catalana. Vegeu la fitxa completa a la bibliografia del final de l'article.

L'autor, Arthur Young (Londres 1741-1820) a part de reunir unes condicions personals, per a ésser un bon viatger, era además un gran coneixedor dels problemes agrícoles, cosa que es reflecteix ben clarament al llarg de la lectura del seu llibre. La seva preocupació i preparació pels temes agrícoles el va dur a posar en marxa la revista «*Annals of Agriculture*», que sortí des de 1784 fins a 1809. En aquesta publicació mensual Young inclogué l'any 1787 *Tour in Catalonia*, que és la part corresponent al seu viatge a Catalunya dins del seu viatge a Espanya en el mateix any 1787.

1787

Barcelona

A. Ponz: *Viage de España...* Madrid, 1788, Vol. XIV, lám. entre les pàgines 12-13, 13 x 16 cm.

L'autor del llibre en qualitat de dibuixant fou també l'autor d'aquest plànol de Barcelona. La distribució de la població queda clarament reflectida, observant-se el contrast de la densitat a la ciutat vella amb la gran quantitat d'espais que encara restaven lliures al Raval o Vila Nova. Aquests espais corresponien generalment a hortes i a convents.

En el traçat de carrers a la Vila Vella s'observen algunes imprecisions. Es correcte el de la Vila Nova i el de la Barceloneta. La Ciutadella, el Fort Pio i el Fort de D. Carles estan només esbossats.

Young inicià les seves incursions per Europa l'any 1768. En primer lloc per Anglaterra i en tres ocasions diferents (1768, 1770 i 1771); Irlanda (1780), França, també en tres ocasions (1787, 1788 i 1789); Itàlia (1790). El viatge a Catalunya tingué lloc el mes de juliol de 1787, i l'estada a Barcelona el dia 17 d'aquest mes. Fou a continuació de la seva primera estada a França.

Els punts més característics de la seva descripció podrien ésser:

Dia 17.— «Hem visitat la ciutat. És gran, a tot arreu s'hi veu gent. Molts carrers són estrets, com és normal en una ciutat antiga, però també n'hi ha molts d'amples, emmarcats per belles cases. Resumint: no es pot pas dir que sigui ben construïda, si s'exceptuen els edificis públics, que denuncien una gran magnificència. Diverses places, sense ser de traçat regular, fan bon efecte i deixen al descobert les noves construccions. Un barri, anomenat Barceloneta, és enterament nou i regular; els carrers s'hi encreuen en angle recte.

«... el que hi ha de més remarcable a Barcelona és el moll: el pla, l'execució, tot es admirable. Te una milla de llarg aproximadament».

«Ara hi ha 140 vaixells al port, però a vegades n'hi ha molts més».

(Traducció catalana de Ramon Boixareu [*Viatge a Catalunya, 1787*]).

Young només va estar un dia a Barcelona, el 17 de juliol, però aconseguí una descripció molt completa que posà les seves condicions de bon viatger ben manifestes. Respecte al conjunt del Principat Young va escriure un document important sobre Catalunya.

A part de les descripcions de lloc, sovint molt personals (prescindia per tant bastant del que se n'havia escrit prèviament) les seves referències sobre agricultura i també sobre ramaderia són definitives per a l'estudi del nostre XVIII. Cal destacar una detalladíssima descripció de la comarca del Pallars (pràcticament desconeguda fins aleshores a causa de la dificultat de les seves vies de comunicació) i de la comarca de la Vall d'Aran, lloc des del qual Young entrà al territori espanyol des de França. Hi ha abundants dades de preus, races de bestiar, productes agrícoles, etc.

L'obra de Young juntament amb la de Zamora són considerades les millors i més documentades sobre el Principat. Tot i que en cap dels dos casos la impressió sobre Catalunya no és massa favorable.

Pierre Vilar per a l'estudi del segle XVIII català utilitza al cent per cent aquestes dues obres i la de Ponz: «*Viaje de España*». Totes tres les considera molt per sobre de totes les altres aportacions dels viatgers que circularen pel territori català.

Conclusions

Com a conseqüència de l'estada a Barcelona d'aquests viatgers es pot treure algunes conclusions i punts de coincidència:

Les conclusions serien:

Les descripcions dels viatgers del segle XVIII són de gran interès, especialment a partir del tercer terç. Catalunya, en aquest moment, estava consolidant-se en una situació favorable que s'havia iniciat cap a 1730, i que té el seu punt àlgid l'any 1778 quan el rei Carles III autoritzà el port de Barcelona a comerciar lliurement amb Amèrica.

Entre aquests viatgers cal destacar-ne tres: el castellà Francisco de Zamora (viatge a Barcelona, 1785), el català Ponz (viatge l'any 1778) i l'anglès Young (també de l'any 1778) aquest particularment pel que pertoca a l'aspecte de la ramaderia i de l'agricultura del Principat.

Els punts de coincidència es mouen al voltant de la impressió de constatar l'aspecte de caràcter medieval que Barcelona encara tenia en aquell moment.

Com es pot observar en la làmina del viatger Pons, la ciutat no havia crescut més enllà de les muralles i en la zona del Raval hi havia força espais buits sense edificar. La Barceloneta seria l'única excepció. S'havia d'esperar fins a l'any 1859 quan Ildefons Cerdà traçà el projecte d'Eixample que ocuparia el Pla de Barcelona. Els viatgers coincideixen en ressaltar la netedat, pavimentació i il·luminació dels carrers alhora que es posa de manifest el mal estat dels camins i rieres del Pla de Barcelona, com a pas obligat per a l'entrada a la ciutat.

A nivell de Principat, Catalunya es considera la regió més avançada d'Espanya pel que fa als aspectes econòmics i al seu grau d'industrialització, si bé en estat incipient. La majoria d'autors comenten que no han trobat els habitants de Catalunya tan sorruts i poc tractables com indicaven les informacions prèvies que havien tingut sobre aquest particular, tot i que n'hi ha algun que confirma aquest fet després de la comprovació directa.

BIBLIOGRAFIA

RELACIÓ DELS LLIBRES CITATS AL TREBALL

Identificació de les sigles utilitzades.

B.C. (Biblioteca de Catalunya; Barcelona).

B.M. (British Museum; Londres).

B.N.P. (Bibliothèque Nationale; París).

D.G.U. (Departament de Geografia de la Universitat; Barcelona).

I.M.H. (Institut Municipal d'Història; Barcelona).

SILHOUETE, Etienne de: *Voyage de France, d'Espagne, de Portugal et l'Italie du 22 avril 1729 au 6 février 1730*. París, Merlin 1770 - Vols. I-II.

(B.M. — B.N.P.)

CAIMO, Norberto: *Lettere d'un vago italiano ad un suo amico*.

Vol. I — Lucca, 1759

Vol. II — Pittburgo (Milà), 1761

Vol. III — Pittburgo (Milà), 1764

Vol. IV — Lucca, 1767

El viatge a Catalunya està inclòs en el vol. I.

La part corresponent al viatge a Espanya es publicà en els vols. I, II i part del III. Fou traduïda, abreviada, al francès, a l'alemany i al polonès. L'edició francesa es publicà a *L'Année Littéraire*, 1772, i l'alemanya a Leipzig, 1774, seguint la traducció francesa.

(B.M. — B.N.P.)

MARSHALL, Joseph: *Travels through France and Spain in the years 1770 and 1771. «Travels through Holland, Flanders, Germany, Denmark, Sweden, Lapland, Russia, the Ukraine and Poland in the years 1768, 1769 and 1770»*. Vol. IV, London, Corral 1776. Els vols. I, II, III veieren una segona edició l'any 1773. Entre 1773 i 1778 es publicà una edició alemanya a Danzig, i una edició francesa a París l'any 1776.

THICKNESSE, PHILIP: *A year's journey through France and part of Spain*, Bath, R. Cruttwell, 1777, Vols. I-II. Bublín, 1777, Vols. I-II. 2.ª edició: London, W. Brown, 1778, Vols. I-II. 3.ª edició: London, 1789, Vols. I-II. Edició alemanya: Leipzig, 1778. Edició holandesa: Amsterdam, 1784.

(IMH)

SWINBURNE, Henry: *Travels through Spain, in the years 1775 and 1776. In wich several monuments of Roman and moorish architecture are illustrated by accurate drawings on the spot*. London, P. Elmsly, 1779, Vols. I-II. 2.ª edició, 1787. Edició francesa: París, 1787, xvi+535 pàgs.

(IMH)

SWINBURNE, Henry: *Picturesque tour through Spain*. London, T. Bensley, 1810, 22 + 22 fulls + 20 làms. + 1 mapa. 2.ª edició: London, William Sharpe, 1823, 83 pàgines + 20 làms. + 1 mapa.

(IMH)

ZAMORA, Francisco de: «*Diario de los viajes hechos en Cataluña*» de Francisco de Zamora seguit de la resposta del corregiment de Barcelona el seu qüestionari feta per Josep-Albert Navarro-Mas. A cura de Ramon Boixareu. Barcelona, Curial 1973, 510 pàgs. + 1 full + 16 làms. («Documents de Cultura», n.º 3).

(B.C.-IMH)

El text correspon al manuscrit de la Biblioteca Nacional de Madrid, n.º 18.409. Aquest manuscrit és una còpia de l'original, el qual es conserva a la Biblioteca del Palau Reial de Madrid.

(B.C. — I.M.H.)

TOWNSEND, Joseph: *A Journey through Spain in 1786 and 1787; with particular attention to the Agriculture, Manufactures, Commerce, Population, Taxes and Revenue of that Country; and Remarks in passing through a part of France*. London, C. Dilly, 1791, Vols. I-II.

2.ª edició: London, C. Dilly, 1792, Vols. I-III

3.ª edició: Bath, Gye and son, 1814, Vols. I-II.

Edició francesa de la segona edició: Paris, 1809, Vols. I-III.

Edició alemanya: Leipzig, 1792, Vols. I-III.

Edició holandesa: Haarlem, 1792-1793, Vols. I-III.

(B.C. — I.M.H.)

YOUNG, Arthur: *Travels during the Years 1787, 1788 i 1789, undertaken more particularly with a view of ascertaining the cultivation, wealth, resources and natural prosperity of the kingdom of France, to which is added the register, of a tour in Spain*. Bury St. Edmunds, 1792, Vols. I-II.

2.ª edició: Dublín, R. Cross, 1793

3.ª edició: London, 1794

Es publicaren edicions franceses els anys 1793, 1794, 1860, 1882, 1930 i 1931.

Hi ha una traducció catalana de la part del viatge referent a Catalunya. Vegeu fitxa següent.

(IMH)

YOUNG, Arthur: *Viatge a Catalunya (1787)* Pròleg i traducció de Ramon Boixareu, Barcelona, Ed. Ariel, 1970, 113 pàgs. + 3 fulls («Hores de Catalunya», n.º 3).

Aquest text forma part de l'obra general de Young citada a la fitxa anterior i havia ja estat publicat a *Annals of Agriculture*, 1787, amb el títol «Tour in Catalonia», pàgs. 139-275.

(B.C. — I.M.H.)

PONZ, Antonio: *Viage de España*, Madrid, Vda. de Ibarra, hijos y Cia., Vols. I-XVIII, 1772-1794.

[Vol. XIV: *Cataluña*, 1788]

Hi ha traduccions al francès, a l'italià i a l'alemany de varis volums. L'alemanya fou impresa a Leipzig, 1775, Vols. I-II.

(B.C. — I.M.H.)

Bibliografia general sobre viatges

FARINELLI, Arturo: *Más apuntes y divulgaciones bibliográficas sobre viajes y viajeros por España y Portugal* «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», Madrid 1901, pàgs. 11-27, pàgs. 576-608, 1902, pàgs. 26-42.

Catàleg de viatges des de 1390 fins a 1899.

Vegeu fitxa següent: Apèndix.

(B.C.)

FARINELLI, Arturo: *Apéndice a las divulgaciones bibliográficas sobre viajes y viajeros por España y Portugal*, «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», Madrid, 1902, pàgs. 143-159.

Apèndix de la fitxa anterior.
Catàleg de viatges des de 1322 a 1380.
(B.C.)

FARINELLI, Arturo: *Viajes por España y Portugal desde la Edad Media hasta el siglo xx. Divagaciones bibliográficas*. Madrid, Centro de Estudios Históricos, 1920, 511 pàgs.
(B.C.)

FARINELLI, Arturo: *Viajes por España y Portugal. Suplemento al volumen de las Divagaciones Bibliográficas*. Madrid, Junta para Ampliación de Estudios de Investigaciones Científicas. Centro de Estudios Históricos, 1930, 564 pàgs.
(B.C.)

FOULCHÉ-DELBOSC, R.: *Bibliographie des voyages en Espagne et Portugal*. París, H. Welter, éditeur, 1896, 349 pàgs. «Revue Hispanique», París, 1896, pàg. 1-349.
Descripció de 858 viatges escrits en 16 idiomes diferents. Dels que n'hi ha més, 313, és en francès. I també algun en idiomes minoritaris com el danès, polonès, suec, txec. Només en descriu un en català: es tracta del viatge de Ripoll a Girona de Ramon Arabia i Solana, Barcelona, 1884.
(B.C.) (Revue Hispanique)
(B.N.P.)

GALERA, Montserrat, Francesc ROCA, Salvador TARRAGÓ: *Atlas de Barcelona (Siglos XVI-XX)*. Presentación por Pau Vila.
[Barcelona]. Publicaciones del Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña y Baleares [1972], 538 pàgs., ilustr. (300 plànols).
2.ª edició en premsa. Corregida i augmentada (450 plànols).
(B.C. — I.M.H.)

GARCÍA MERCADAL, J.: *España vista por los extranjeros. Relaciones de viajeros desde la Edad Media más remota hasta el siglo XVI*. Madrid, Bca. Nueva (s.d.), Vols. I-II.
(IMH)

GARCÍA MERCADAL, J.: *Viajes de extranjeros por España y Portugal*. Recopilación, traducción, prólogo y notas por J. G. M. Madrid, Aguilar.
Vol. I - *Desde los tiempos remotos hasta finales del siglo XVI*, 1952.
Vol. II - *Siglo XVII*, 1959.
Vol. III - *Siglo XVIII*, 1962.
(B.C. — I.M.H.)

HELMAN, Edith F.: *Viajes de españoles por la España del siglo XVIII*. «Nueva Revista de Filología Hispánica» México, 1953, n.º 3-4, pàgs. 618-629.
(Homenaje a Amado Alonso)
(B.C.)

LLOBET, Salvador: *Los viajes de Francisco de Zamora en Cataluña y la geografía económica del Principado*. «Revista de Geografía», Barcelona, gener-juny 1970, Vol. IV, n.º 1, pàgs. 81-91.
(D.G.U.)

RIBBANS, Geoffrey W.: *Catalunya i València vistes pels viatgers anglesos del segle XVIIIè*. Barcelona, Ed. Barcino, 1955, 55 pàgs. (Publicacions de «La Revista». Segona Sèrie, n.º 22. Edició limitada.)
(B.C. — I.M.H.)

VILAR, Pierre: *La Catalogne dans l'Espagne moderne. Recherches sur les fondements économiques des structures nationales*. París, S.E.V.P.E.N., 1962. Vols I-II.
[Bibliothèque Générale de l'Ecole des Hautes Études, VI Section.]
Versió catalana publicada per Edicions 62 en 4 volums entre 1964 i 1966.
(B.C. — I.M.H.)

RESUM

Les descripcions que fan de la ciutat de Barcelona els nombrosos viatgers que en el segle XVIII recorregueren Catalunya, presenten en general un interès molt notable, que posa en evidència aquest treball, en el qual es realitza un estudi de cada un dels nou personatges més destacats que visitaren en aquells temps el Principat, i que deixaren memòria escrita i publicada de llurs impressions i observacions.

La llista de viatgers considerats és la següent: Étienne de Silhouette (anys 1729-1730), Norberto Caimo (1759), Joseph Marshall (1771), Phillip Thicknesse (1775), Henry Swinburne (1775-1776), Francisco de Zamora (1785), Joseph Townsend (1786-1787), Antonio Ponz (1787) i Arthur Young (1787).

Els treballs més remarcables són el de Francisco de Zamora, el d'Antonio Ponz i el d'Arthur Young, aquest últim principalment per les referències i dades que dóna sobre la ramaderia i l'agricultura de Catalunya.

Tots aquests nou autors coincideixen en destacar la netedat i la pavimentació dels carrers de Barcelona i els mals accessos de la ciutat per l'estat deficient dels camins, parlen de la nova urbanització que constitueix el barri de la Barceloneta i, entre altres consideracions, posen Catalunya com la regió més avançada d'Espanya en l'aspecte econòmic i en la industrialització.

RESUMEN

La ciudad de Barcelona vista por los viajeros del siglo XVIII

Las descripciones que de la ciudad de Barcelona efectúan los numerosos viajeros que en el siglo XVIII recorrieron el territorio de Cataluña, presentan generalmente un interés muy notable, que el presente trabajo pone en evidencia mediante un estudio de cada uno de los nueve personajes más destacados que en aquella época visitaron el Principado y dejaron memorias escritas y publicadas de sus impresiones y observaciones sobre el país.

Estos viajeros son los siguientes: Étienne de Silhouette (años 1729-1730), Norberto Caimo (1759), Joseph Marshall (1771), Philip Thicknesse (1775), Henry Swinburne (1775-1776), Francisco de Zamora (1785), Joseph Townsend (1786-1787), Antonio Ponz (1787) y Arthur Young (1787).

Los trabajos más importantes son el de Francisco de Zamora, el de Antonio Ponz y el de Arthur Young; este último principalmente interesa por las referencias y noticias que proporciona sobre la ganadería y la agricultura de Cataluña.

Estos nueve autores coinciden en señalar la pavimentación y la limpieza de las calles de Barcelona y las deficiencias de los caminos que dan acceso a la ciudad; tratan de la nueva urbanización que constituye el barrio de la Barceloneta y, entre otras consideraciones, sitúan a Cataluña como la región de España más avanzada en el aspecto económico y en la industrialización.

ABSTRACT

Barcelona city by the travellers of XVIIIth century

The descriptions of the Barcelona city made by many travellers that have visited Catalonia in the XVIIIth century, are very interesting, as this paper shows by means of the study of each nine more important travellers in this time, from their memories and books.

The travellers reporters are: Étienne de Silhouette (1729-1730), Norberto Caimo (1759), Joseph Marshall (1771), Philip Thicknesse (1775), Henry Swinburne (1775-1776), Francisco de Zamora (1785), Joseph Townsend (1786-1787), Antonio Ponz (1787) and Arthur Young (1787).

The most important works are from Francisco de Zamora, from Antonio Ponz and from Arthur Young. Young's book is very interesting for the news about the cattle raising and the agriculture of Catalonia. These nine authors coincide to show the cleanness of the Barcelona streets and the negligence of the roads for to access to the city. They spoke about the new neighbourhood of Barceloneta, and show Catalonia as the most advanced land in Spain for the economics and industrial aspects.